

**ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДІТЕЙ
В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ЗАКЛАДІ**

У дитини п'ятого року життя з'являються перші ознаки етнічної ідентичності, саме в цьому віці доцільно починати роботу з формування етнічної й конфесійної толерантності, бережливого ставлення до рідного краю, пошани до своїх земляків та гордості за їх досягнення. Робота з дітьми дошкільного віку з формування толерантності в міжнаціональному спілкуванні повинна бути інтегрована за своїм змістом, охоплювати відомості з регіонального краєзнавства, пов'язані з історією, культурою, звичаями і побутом народів Закарпаття, з етики, естетики, екології та бути доступною їхньому віковому сприйняттю. У публікації розкрито можливості полікультурного виховання та толерантного співіснування дітей дошкільного віку на прикладі дошкільних закладів Закарпаття.

Ключові слова: дошкільне виховання, дошкільний заклад, діти дошкільного віку, полікультурне виховання, толерантність, виховання особистості.

Постановка проблеми. Закарпаття – багатонаціональний край, де на 12900 км² поряд проживають українці, угорці, румуни, росіяни, роми, словаки, німці та інші національні меншини, що робить цей край унікальним і неповторним. Саме багатонаціональність є характерною особливістю населення Закарпатської області. За підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року на території області проживають представники понад 100 національностей і народностей [3]. Унікальності краю надає і його географічне положення. Закарпаття межує з Польщею, зі Словаччиною, з Угорщиною та Румунією. На півночі та північному сході Закарпаття межує з Львівською та Івано-Франківською областями України.

Усе сказане вище має прямий вплив на те, що на території краю споконвічно актуальними є питання національного, полікультурного, патріотичного виховання, формування позитивного, толерантного ставлення до представників різних національностей.

Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини проголосила і погодилась з тим, що кожна людина має володіти всіма правами і свободами, зазначеними у них без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, статі, релігії, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження [2].

Життя людини серед інших людей проходить як суперечливий і динамічний процес, що вимагає від кожної особистості засвоєння реалій соціального та індивідуального існування, норм і правил духовного та матеріального співжиття відповідно до власних можливостей, переконань і рівня культури.

Полікультурне виховання зорієнтоване на виховання особистості, яка, зберігаючи свою соціально-культурну ідентичність, прагне до розуміння інших культур, поважає інші культурно-етнічні спільності; уміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас, вірувань; готова до активної творчої діяльності в динамічному полікультурному і багатонаціональному середовищі. Оскільки до 4 років у дитини з'являються перші ознаки етнічної ідентичності, саме в цьому віці доцільно починати роботу з формування етнічної й конфесійної толерантності, бережливого ставлення до рідного краю, пошани до своїх земляків та гордості за їх досягнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роздуми про полікультурність та її місце в педагогічній діяльності не є новими. Їм присвячені стародавні трактати Сократа, Платона, Аристотеля. Ідеї полікультурного виховання знаходимо також у працях Я. А. Коменського, І. Г. Песталоцці, Ж. Ж. Руссо, С. Русової, К. Ушинського, С. Шацького та багатьох інших.

Питанням полікультурного виховання дітей дошкільного віку, молодших школярів, сучасної молоді присвячені наукові розвідки О. Матушак, І. Перепелюк, Г. Розлуцької, С. Черепанової та ін.

Роль формування полікультурної компетентності у професійній підготовці майбутніх учителів загальноосвітньої школи, соціальних педагогів, фахівців у галузі дошкільної освіти та

бібліотечної справи, принципи розвитку неперервної освіти в умовах полікультурного глобалізованого світу досліджували В. Асаєва, Е. Бахича, В. Бех, Є. Войцеховська, С. Ганаба, О. Гуренко, С. Івасик, І. Княжева, В. Кузьменко, В. Мисан, О. Муляр, Л. Нагорна, Н. Романенко, С. Сисоєва, І. Синиця, О. Скубашевська, Н. Якса.

Досвід полікультурної освіти Німеччини, Польщі, Румунії, США, Швейцарії розкрито у наукових працях І. Квасниці, Л. Левицької, І. Маріуц, І. Нестеренко, Т. Радченко, С. Сапожнікова, Л. Сідун, О. Теренко та ін.

Мета статті: розкрити можливості полікультурного виховання та формування етнічної толерантності дітей дошкільного віку.

Результати дослідження. Дошкільні заклади Закарпаття зазвичай відвідують діти різних національностей: українці, угорці, словаки, роми, росіяни та інші, віком від двох до семи років. На цьому етапі свого життєвого шляху вони систематично, послідовно займаються всіма видами навчально-виховної діяльності. Беруть участь у спеціально організованій навчальній діяльності, самостійній діяльності, а саме художній, руховій, мовленнєвій, ігровій, трудовій, дослідницькій та ін.

Організована навчальна діяльність дітей у формі занять планується переважно у першу половину дня. В окремих випадках допускається проведення деяких занять у другій половині дня. Це може стосуватися занять з фізичної культури, образотворчої діяльності тощо. Елементи навчальної діяльності включаються також до інших форм роботи з дітьми протягом дня (ігри, самостійна діяльність, індивідуальна робота, спостереження, чергування тощо). На заняттях з музичного виховання, під час самостійної музичної діяльності дітей та, використовуючи музику в повсякденному житті, діти вчать слухати музику, співати, танцювати, виконувати ролі у театралізованих виставах тощо.

Доброзичливе ставлення до людини іншої раси, етнічної й конфесійної групи формується з урахуванням трьох компонентів: пізнавального, емоційного й поведінкового. Вихователю слід забезпечити необхідний інформаційний простір та сюжетно-розвивальне середовище, яке сприятиме накопиченню досвіду різних контактів з об'єктами навколишнього світу, рефлексії цього досвіду та інтеграції вражень у цілісну картину світу.

З метою ознайомлення дітей з традиціями і сучасною культурою людей, що живуть у Закарпатті, слід ознайомити дітей з тим, як прикрашали свій будинок, посуд, одяг, меблі основні етнічні представники нашого краю, у першу чергу українці різних регіонів, угорці, словаки, румуни тощо. Національні особливості народних промыслів яскраво виявляються в художніх ремеслах: вишивці, гончарному виробництві, плетінні, різьбі по дереву. Діти середньої та старшої групи можуть відтворювати побачені елементи в своїй роботі на заняттях з художньої праці, ліплення, малювання. Необхідно зробити акцент на тому, які основні професії поширені на території краю. Звернути увагу дітей, що вид діяльності їхніх батьків залежить не від національної приналежності, а від географічного положення місця проживання. В гірських районах це: скотарство, різьба по дереву, ткацтво у низовинних –

виноградарство, птахівництво тощо.

Цікавою темою для заняття, елементів свят та розваг можуть стати кулінарні уподобання людей, що живуть у Закарпатті. Кожна з національних меншин внесла в закарпатську кухню власні, відмінні від інших страви. Закарпатські угорці: бограч, гуляш, лечо, лоці печене, перкелт, поприкаш, рокот-крумплі, закарпатські румуни: різні види токану, закарпатські словаки: бухти, страпачки, німці: шніцелі і яловичину по-швабськи, роми: гурку, смажені рубці тощо. Проте є багато страв, які важко визначити, якій із національностей вони належать, оскільки вони давно припали закарпатцям до смаку: голубці, деруни, млинці, холодець та інші. Це сприятиме усвідомленню того, що незважаючи на відмінності, між звичаями, обрядами, кулінарними уподобаннями між національностями, які проживають на території Закарпаття, є багато спільного.

Рідна мова є невичерпним джерелом виховання, вона виховує почуття любові до рідної землі, до культурної спадщини свого народу. Через рідну мову дитина знайомиться зі світом, який її оточує, з людьми, які дбають про неї тощо. Безсумнівно, кожен громадянин незалежної Української держави, незалежно від національності, повинен володіти мовою країни, в якій він живе, знати і шанувати звичаї та традиції, культуру даного народу.

Мова є індикатором етнічної ідентичності особистості, проте, запорукою успішності виживання в іноетнічному середовищі є вміння спілкуватися, домовлятися, вирішувати свої проблеми, а це можливо, передусім, засобами мови [7, с.134]. Для того, щоб розвивати мовлення у дітей дошкільного віку необхідно створити умови для постійного прослуховування правильного мовного зразку та забезпечення можливості, використання набутих знань на практиці. Це стає можливим завдяки прослуховуванню та вивченню художніх творів, які відіграють значну роль у формуванні міжкультурних і міжнаціональних зв'язків. Народний фольклор та твори закарпатських письменників і поетів допоможуть вихователів залучити дітей до багатонаціональної спадщини Закарпаття.

Гра – це найефективніший засіб розвитку розмовної мови та закріплення інформації та найдоступніший вид діяльності для дитини. Зазвичай в грі повторюються певні дії, які супроводжуються словами. Діти легко засвоюють ці слова та змістове наповнення гри. Для навчання дітей взаємодії один з одним, розвиток у них навичок доброзичливого, толерантного, шанобливого ставлення один до одного ефективними стануть усі види ігор:

- *театралізовані ігри* відкривають простір для участі дітей у різних видах самостійної художньої діяльності, сприяють розкриттю і розвитку їхніх художньо-творчих здібностей, збагаченню мистецьких знань, виробленню естетичного смаку тощо;

- *сюжетно-рольові ігри* розкриваються через відповідні події (сюжет) і розігрування ролей, що допоможе дітям розуміти прості діалоги;

- *народні ігри* розвивають мовлення, сприяють кращому розумінню національного образу світу;

- *рухливі ігри* — це важливий засіб усебічного виховання дітей дошкільного віку.

- *дидактичні (навчальні) ігри* розвивають спостережливості, увагу, пам'ять, мислення, мовлення, сенсорні орієнтації дітей у розмірах, формах, кольорах, максимально задіюючи інтелектуальний потенціал у пізнанні світу і себе [6, с.125].

Знайомлячи дітей з іграми людей, які мешкають у Закарпатті, вихователь повинен показати спільність мети, ціннісну єдність цих ігор. Звернути увагу дітей, що багато ігор однакові за своїм змістом і відрізняються тільки назвою, атрибутикою, національним колоритом і віршованим супроводом [4]. Етнокультурний компонент сприяє створенню емоційного фону, збуджує інтерес, підвищує рівень мотивації навчання. Для дітей будуть цікаві як закарпатські, українські народні ігри: «Квочка»,

«Цімборка», «Цінторія», «Мак», «У ведмедя у бору», «Мишоловка» та ін., так і ігри інших народностей: словацькі – «Zahrajte mi, muzikanti...» («Заграйте мені музики»), «Podme na huby do lesa» (Ходім за грибами до лісу), «Tancuj, tancuj, vykrucaj, vykrucaj...» («Танцюй, танцюй, вивертайся...») та інші., угорські – «Ég a gyertya» («Горить свічка»), «Lánc, láns, eszterlánc» («Ланцожок, ланцожок, естерланц»), «Nyuszi ül a fűben» («Зайчик сидить в траві»), «Bűjj, bűjj, zöld ág» («Пости, рости зелена гілочка») та інші [5, с.417].

Музичне мистецтво має величезне значення в розумовому, моральному, естетичному і фізичному вихованні дітей дошкільного віку. Музика є одним з найбагатших і дієвих засобів естетичного виховання, вона володіє великою силою емоційного впливу, виховує почуття людини, формує смаки. Музика вчить дитину слухати, чути, уявляти те, що чуєш, розвиває зорове і слухове сприйняття, слухову пам'ять, образне і асоціативне мислення [1].

Важливим елементом музичного виховання в дошкільному навчальному закладі є ознайомлення дітей з музичними інструментами. З метою полікультурного виховання дітей дошкільного віку при ознайомленні з народними музичними інструментами доцільно використовувати ті, які поширені на території краю, щоб звернути увагу дітей на особливості та спільні риси різних національностей. По-перше, слід звернути увагу на ті музичні інструменти, які притаманні всім народностям, що проживають на Закарпатті, наприклад: скрипка, цимбали, бубон, сопілка та ін., адже це сприяє усвідомленню дітьми спорідненості народів. В свою чергу ті, що притаманні певному окремому народу: трембіта, дрімба – українські; бутай, волинка – угорські; балалайка, бубонці – російські; гітара, мідний глечик – ромські та ін., – виділяють самобутність і неповторність кожного народу [5, с.416-417]. У дитячому садку рекомендується проводити святкові заходи за порами року. При цьому у зміст сценаріїв свят необхідно вводити фольклорний матеріал державною та рідною мовою дитини, знайомлячи при цьому з характерними особливостями традицій і звичаїв людей, що мешкають на Закарпатті. У доступній для дітей формі проводити вечори розваг, присвячені національним святам та традиціям. Звичайно, рекомендується знайомити дітей з найбільш відомими і значущими святами людей, які живуть на Закарпатті і в основному тих національностей, представники яких відвідують дошкільну групу.

Обов'язковим видом музичної діяльності в дошкільних початкових закладах є танці. Танцювати дуже корисно для здоров'я. У дитини розвивається правильна поставка, зміцнюються м'язи та вдосконалюється координація рухів, формується опорно-руховий апарат [8, с.18-24]. Використання яскравої атрибутики сприяє підвищенню якості руху та емоційного настрою. Наприклад, під час виконання українського таночку, дітям до рук можна дати віночки або стрічки, угорського – кошики або глечики, циганського – брязкальця, бубни, або хустинки тощо.

У дошкільних закладах Закарпаття поряд з елементами українських танців дітей слід навчати елементам танців національних меншин, що проживають у краї. Діти уміло передадуть настрої українського гопака, угорського чардашу, циганського чи словацького танцю.

Народна музика тісно пов'язана з мовою, естетичними і народними традиціями, звичаями, духовною культурою народу. Під час використання фольклорних зразків музекрівнику слід наблизити атмосферу музичного заняття до народного побуту і традицій; поєднати у свідомості дошкільнят культурне минуле з їхнім теперішнім досвідом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Робота з дітьми дошкільного віку з формування толерантності в міжнаціональному спілкуванні повинна бути інтегрована за своїм змістом, охоплювати відомості з регіонального краєзнавства, пов'язані з історією, культурою, звичаями і побутом народів Закарпаття, з етики, естетики, екології та бути доступною їхньому віковому сприйняттю.

Список використаних джерел

1. Дерев'яно Т.В. Музичне виховання дошкільників / Т. Дерев'яно. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 160с.
2. Конвенція про права дитини (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року) http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року [Електронний ресурс] <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpattia/>
4. Регіональна програма інтегрованого курсу «Культура добросусідства» для дітей дошкільного віку «Український віночок. Закарпаття» / Т.Палько, Г.Рого, О.Романчук О., за ред.: М. Араджеоні. – Ужгород, 2016. – 71 с.
5. Рого Г.І. Вплив музичного виховання на формування духовно-моральної сфери дітей дошкільного віку і на міжкультурну просвіту. / Матеріали Міжнародної психолого-педагогічної конференції [“Інноваційні методи психолого-педагогічної практики у світлі євроінтеграційних процесів України”], 14-15 квітня 2016 р., м. Берегове. – С.415-421.
6. Рого Г.І. Навчання національних меншин Закарпаття державної мови в дошкільному віці // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка; гол.ред. Носко М.О. – Чернігів: ЧНПУ, 2015. – С.123-127 (Серія: Педагогічні науки)
7. Рого Г.І. Розвиток мовної особистості дитини дошкільного віку в полікультурному просторі Закарпаття / Ганна Іванівна Рого // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки): наукове видання /відповід. за випуск Н.В.Гавриш. – Луганськ: Видавництво Державного закладу «Луганський національний університету імені Тараса Шевченка», 2013. - №13 (272). – С.133-141.
8. Шевчук А. Сучасні підходи до організації музичної діяльності дітей. // Дошкільне виховання. 2000. – №2. – С.6-8.

У ребенка пятого года жизни появляются первые признаки этнической идентичности и именно в этом возрасте целесообразно начинать работу по формированию этнической и конфессиональной толерантности, бережного отношения к родному краю, уважения к своим землякам и гордости за их достижения. Работа с детьми дошкольного возраста по формированию толерантности в межнациональном общении должна быть интегрированной по своему содержанию, охватывать сведения с регионального краеведения, связанные с историей, культурой, обычаями и бытом народов Закарпаття; а также сведения с этики, эстетики, экологии и быть доступной для их возрастного восприятия. В публикации раскрыты возможности поликультурного воспитания и толерантного сосуществования детей дошкольного возраста на примере дошкольных учреждений Закарпаття.

Ключевые слова: дошкольное воспитание, дошкольное учреждение, дети дошкольного возраста, поликультурное воспитание, толерантность, воспитание личности.

Transcarpathia is a multinational region where Ukrainians, Hungarians, Romanians, Russians, Roma, Slovaks, Germans and other national minorities live on the area of 12900 km², making this region unique and inimitable. Multinationality is a characteristic feature of the population of Transcarpathian region. According to the results of the All-Ukrainian Population Census of 2001, representatives of more than 100 nationalities and nations live on the territory of the region. Geographical position of the region also provides its uniqueness. Transcarpathia borders on Poland, Slovakia, Hungary and Romania. In the north and north-east Transcarpathia borders on Lviv and Ivano-Frankivsk regions. All above mentioned has a direct impact on the fact that the issues of national, polycultural, patriotic education, the formation of a positive, tolerant attitude towards representatives of different nationalities are originally actual on the territory of the region. Polycultural upbringing is focused on the upbringing of the individual, who, while preserving his(her) socio-cultural identity, aims to understand other cultures, respects other cultural and ethnic communities; knows how to live in peace and harmony with representatives of different nationalities, races, beliefs; is ready for active creative activity in a dynamic polycultural and multinational environment. Since up to 4 years old the child has the first signs of ethnic identity, it is advisably in this age to start work in this direction. Work with preschool age children on the formation of tolerance in intercultural communication should be integrated by its content, include information on local studies related to the history, culture, customs and life of the peoples of Transcarpathia, on ethics, aesthetics, ecology and to be accessible to their age perception. This publication reveals the possibilities of polycultural upbringing and the formation of ethnic tolerance of preschool children on the example of preschool institutions of Transcarpathia.

Key words: pre-school upbringing, preschool institution, children of preschool age, polycultural upbringing, tolerance, upbringing of the individual

УДК 378.4

Томашевська Мирослава Олегівна,
аспірант,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНА ВЗАЄМОДІЯ В СИСТЕМІ «ВИКЛАДАЧ – СТУДЕНТ» У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ

У статті автор аналізує особливості формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента в освітньому процесі ВНЗ, розкриває значення та переваги такого підходу, частково висвітлює характерні ознаки та вимоги до ефективної сумісної співпраці учасників взаємодії.

Ключові слова: суб'єкт-суб'єктна взаємодія, співпраця, система «викладач – студент», освітній процес, гуманізація.

Постановка проблеми. В сучасних умовах активного соціально-політичного, економічного, гуманістичного розвитку суспільства перед системою вищої професійної освіти постає потреба у вирішенні принципово нових завдань. Змінюються цілі, зміст, методи і форми навчання та виховання молоді, проте головною дійовою особою в освітній діяльності залишається викладач. Найцікавіший зміст освіти, найпрогресивніші педагогічні технології не можуть істотно підвищити якість освіти, якщо суб'єкт-суб'єктна взаємодія осіб, які беруть участь в освітньому процесі, не реалізується на практиці. Така взаємодія є ефективною в тому разі, якщо педагог, використовуючи свій потенціал і

професіоналізм, організує спільну зі студентами творчу співпрацю, де студенти стають реальними суб'єктами усіх її видів і форм.

Нові ціннісні орієнтири суспільства, складний, багатоаспектний шлях демократизації сучасної освіти ставить перед вищою школою нові завдання щодо якості підготовки фахівців, що свою чергу, актуалізує необхідність забезпечення особисто-орієнтованої парадигми освіти, побудованої на засадах гуманізації стосунків між студентами і педагогами, створенні умов для прояву і розвитку особистісного потенціалу студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освітньому середовищі